

А.Ю. ПОЛЧАНОВ*

(Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, Україна)

Сучасний стан розвитку фінансового потенціалу України

Метою статті є оцінка фінансового потенціалу України в період 2007-2016 років та визначення пріоритетних напрямів забезпечення економічного зростання та національної безпеки у фінансовій сфері. Дослідження фінансового потенціалу базується на сприйнятті останнього як сукупності наступних складових: фінансовий потенціал органів державного управління та місцевого самоврядування, фінансовий потенціал підприємств та фінансовий потенціал населення. Здійснено аналіз бюджетного потенціалу України, оцінено динаміку доходів позабюджетних фондів та структуру золотовалютних резервів Національного банку України. Виявлено, що в цілому фінансовий потенціал органів державного управління та місцевого самоврядування за аналізований період зріс у 2,9 рази. Ключовими його складовими були зведений бюджет та золотовалютні резерви, частка яких у цій складовій фінансового потенціалу протягом останніх 10 років становила приблизно 80-90 % і продовжує зростати. Як свідчать результати аналізу фінансового потенціалу підприємств, його формування відбувалось в основному за рахунок зовнішніх джерел, зокрема за рахунок кредитів, одержаних від фінансових установ. Фінансовий потенціал населення має найменшу питому вагу в структурі фінансового потенціалу держави.

Ключові слова: економічний розвиток, структура фінансового потенціалу, фінансовий потенціал держави, доходи позабюджетних фондів, золотовалютні резерви національного банку.

А.Ю. ПОЛЧАНОВ

(Житомирський державний технологічний університет, г. Житомир, Україна)

Современное состояние развития финансового потенциала Украины

Целью статьи является оценка финансового потенциала Украины в период 2007-2016 годов и определения приоритетных направлений обеспечения экономического роста и национальной безопасности в финансовой сфере. Исследование финансового потенциала базируется на восприятии последнего как совокупности следующих составляющих: финансовый потенциал органов государственного управления и местного самоуправления, финансовый потенциал предприятий и финансовый потенциал населения. Осуществлен анализ бюджетного потенциала Украины, оценено динамику доходов внебюджетных фондов и структуру золотовалютных резервов Национального банка Украины. Выявлено, что в целом финансовый потенциал органов государственного управления и местного самоуправления за анализируемый период вырос в 2,9 раза. Ключевыми составляющими были сводный бюджет и золотовалютные резервы, доля которых в этой составляющей финансового потенциала за последние 10 лет составила примерно 80-90 % и продолжает расти. Как свидетельствуют результаты анализа финансового потенциала предприятий, его формирование происходило в основном за счет внешних источников, в частности за счет кредитов, полученных от финансовых учреждений. Финансовый потенциал населения имеет наименьший удельный вес в структуре финансового потенциала государства.

Ключевые слова: экономическое развитие, структура финансового потенциала, финансовый потенциал государства, доходы внебюджетных фондов, золотовалютные резервы Национального банка.

* Полчанов Андрій Юрійович, доцент кафедри фінансів і кредиту Житомирського державного технологічного університету (м. Житомир), кандидат економічних наук, доцент.

Present-Day State of Development of the Ukraine's Financial Potential

The purpose of the article is to assess the financial potential of Ukraine in the period of 2007-2016 and determine the priority directions of ensuring economic growth and national security in the financial sphere. The research of financial potential is based on the perception of the latter as a combination of the following components: financial potential of public administration and local government, financial potential of enterprises and financial potential of the population. The analysis of the budget potential of Ukraine was carried out, the dynamics of extrabudgetary funds' revenues and the structure of the gold and foreign exchange reserves of the National Bank of Ukraine were estimated. It was revealed that in general, the financial potential of public administration and local self-government bodies for the analyzed period increased by 2.9 times. Its key components were the consolidated budget and gold and currency reserves, the share of which in this component of the financial potential over the past 10 years was approximately 80-90 % and continues to grow. According to the results of the analysis of the financial potential of enterprises, its formation was mainly due to external sources, in particular at the expense of loans received from financial institutions. The financial potential of the population has the smallest share in the structure of the financial potential of the state.

Keywords: economic development, structure of financial potential, financial potential of the state, incomes of off-budget funds, gold and foreign exchange reserves of the National Bank.

Постановка проблеми. Розвиток фінансового потенціалу держави неможливий без проведення діагностики його стану, оцінки досягнутих результатів, аналізу динаміки та структури у розрізі складових та в цілому. Зростаюча роль фінансових відносин у процесах суспільного відтворення та забезпеченні національної безпеки, особливо у сучасних складних соціально-економічних умовах, визначає актуальність проведення такої оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кількісної оцінки фінансового потенціалу України була висвітлена в роботах багатьох дослідників, зокрема В.Г. Боронос [1], О.В. Портної [7], С.С. Шумської [11] та інших. В той же час недостатньо дослідженим залишається сучасний стан розвитку фінансового потенціалу України, особливо в умовах військового конфлікту.

Метою статті є оцінка фінансового потенціалу України в період 2007-2016 рр. та визначення пріоритетних напрямів забезпечення економічного зростання й національної безпеки у фінансовій сфері.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети використано як загальнонаукові, так і специфічні методи дослідження, зокрема табличний, графічний, економіко-статистичний.

Викладення основного матеріалу. Під фінансовим потенціалом розуміємо фінансові ресурси органів влади, підприємства або іншого суб'єкта та можливості для їх ефективного формування, розподілу та використання з певною метою.

Базуючись на структурі фінансового потенціалу держави, що була обґрунтована нами раніше [6], фінансовий потенціал України оцінено у розрізі його складових: фінансового потенціалу органів державного управління та місцевого самоврядування, фінансового потенціалу підприємств та фінансового потенціалу населення.

Основою фінансового потенціалу органів

державного управління та місцевого самоврядування є державний та місцеві бюджети, з огляду на що окремі дослідники ототожнюють його з бюджетним потенціалом [3, с. 16; 5, с. 4]. Якщо розглядати бюджетний потенціал як частину фінансового потенціалу органів державного управління та місцевого самоврядування, то він включає доходи та фінансування дефіциту зведеного бюджету. Окремо нами виділено доходи державного та місцевого бюджетів (рис. 1), що надає можливість оцінити значення останніх.

Представлені дані свідчать про поступове збільшення бюджетного потенціалу протягом останніх 10 років, із незначним спадом надходжень у 2009 році. Так протягом аналізованого періоду, ресурси зведеного бюджету зросли з 227,6 до 837,7 млрд. грн., тобто в 3,68 рази, при цьому обсяги доходів державного бюджету зросли у 3,69 рази, доходів місцевого бюджету – у 3,16 рази, а фінансування дефіциту – у 7,12 рази. Частка місцевих бюджетів у сукупному бюджетному потенціалі коливалась в межах 17-23 % – найбільшою питома вага була у 2007 році 23,7 %, а найменшою у 2015 році – 17,6 %. З огляду на реформу, спрямовану на фінансову децентралізацію, можна очікувати зростання фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування.

Окрім власне бюджету, важливу роль у забезпеченні економічного розвитку відіграють позабюджетні фонди, а саме: Пенсійний фонд України (ПФУ), Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (ФССЗТВІП), Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (ФССнаВБ) та Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (ФССвідНВтаПЗ).

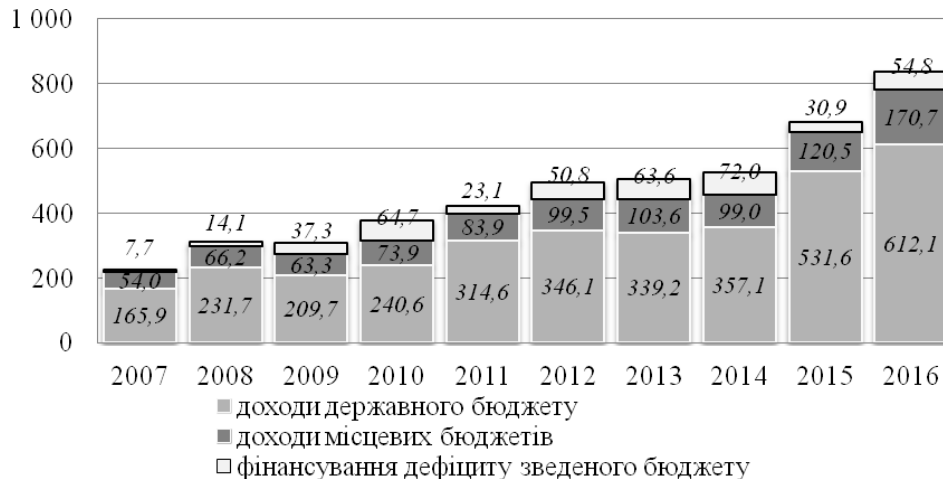

Рис. 1. Бюджетний потенціал України у 2007-2016 рр., млрд. грн.

Джерело: побудовано на основі даних Державної казначейської служби України, НБУ.

На відміну від інформації про рух бюджетних ресурсів, дані про діяльність зазначених фондів є несистематизованими та носять фрагментарний характер. У зв'язку з цим слід відмітити дисертації І.М. Серватинської [8], А.А. Сидорчука [9], А.О. Вольської [4] та інших, що присвячені узагальненню інформації про рух фінансових ресурсів у системі позабюджетних фондів.

Проведений аналіз даних свідчить про суттєву роль Пенсійного фонду у формуванні доходів позабюджетних фондів – його частка у сукупних доходах фондів соціального страхування становила в середньому 85 % (табл. 1). Разом з тим власних

надходжень недостатньо для фінансування видатків фонду, у зв'язку з чим виникла потреба покриття дефіциту Пенсійного фонду за рахунок коштів державного бюджету.

Протягом 2007-2016 рр. загальні доходи позабюджетних фондів зросли з 87,65 до 134,25 млрд. грн., тобто на 53,16 %. Найбільш стрімким у цьому періоді було зростання доходів ФССнаВБ та ФССвідНВтаПЗ (у 2,16 та 2,48 рази відповідно).

Військовий конфлікт, що почався в Україні у 2014 році, негативно вплинув на доходи всіх фондів соціального страхування і, за підсумками 2016 року, ця тенденція продовжує існувати.

Таблиця 1

Доходи позабюджетних фондів України у 2007-2016 рр., млрд. грн.

№ з/п	Фонд	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	ПФУ ¹	75,53	101,95	99,82	119,34	139,06	157,98	166,86	165,92	169,87	111,71
2	ФССзТВП	5,24 ²	7,23	6,83	7,97	8,56	10,05	10,53	9,43	8,08	6,72
3	ФССнаВБ ³	3,86 ²	5,06	6,15	7,46	8,73	9,84	12,57	10,81	8,21	8,31 ²
4	ФССвідНВтаПЗ	3,02	4,08	3,57	4,19	5,66	7,25	6,54	6,45	6,67	7,50
5	Всього	87,65	118,32	116,37	138,96	162,01	185,11	196,50	192,62	192,84	134,25

Примітки: ¹ – вказано власні надходження; ² – наведено значення запланованих доходів;

³ – вказано надходження (з урахуванням залишку).

Джерело: побудовано на основі офіційних сайтів відповідних позабюджетних фондів.

Ще однією складовою фінансового потенціалу є золотовалютні резерви, в структурі яких переважаючою була частка резервів у іноземній валюті, головним чином, долару США та євро (рис. 2).

Результати проведеного аналізу свідчать про чітку тенденцію до скорочення золотовалютних резервів у період з 2010 по 2014 рр. – з 34,5 до 7,5 млрд. дол. США, тобто у 4,6 рази., що пов'язують із тогочасною монетарною політикою, погашенням боргових зобов'язань, відтоком капіталу, політичною нестабільністю [2, с. 66]. Разом з тим протягом останніх років обсяги золотовалютних резервів поступово зростають і, за підсумками 2016 року, вони

становили вже 15,5 млрд. дол. США. На рис. 2 представлено динаміку їх зміни у гривневому еквіваленті (відповідно до офіційного курсу долара США до української гривні на кінець кожного року).

В цілому фінансовий потенціал органів державного управління та місцевого самоврядування зріс з 479,3 млрд. грн. у 2007 році до 1 394,4 млрд. грн. у 2016 році, тобто у 2,9 рази (рис. 3). При цьому ключовими його складовими були зведений бюджет та золотовалютні резерви, частка яких у цій складовій фінансового потенціалу протягом останніх 10 років становила приблизно 80-90 % і продовжує зростати.

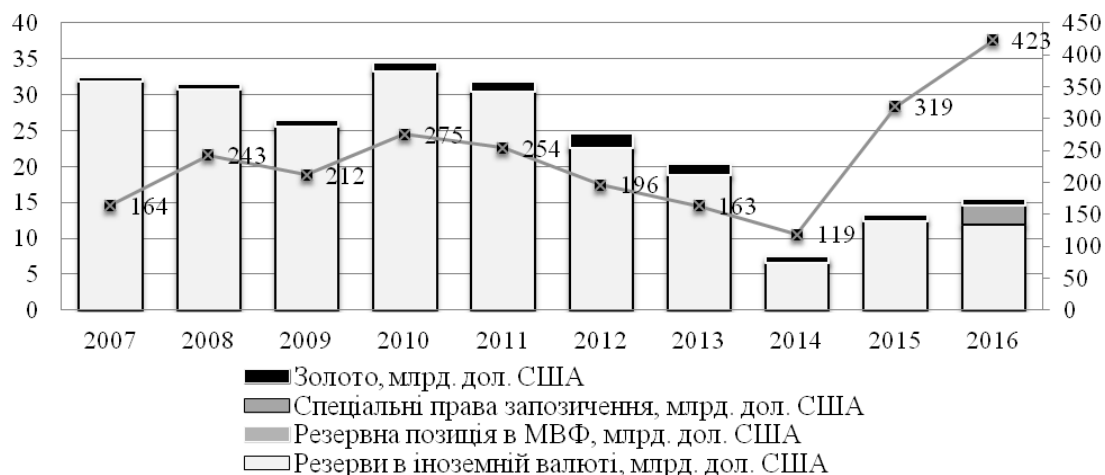

Рис. 2. Структура золотовалютних резервів НБУ на кінець відповідного періоду у 2007-2016 рр.
Джерело: побудовано на основі даних Національного банку України.

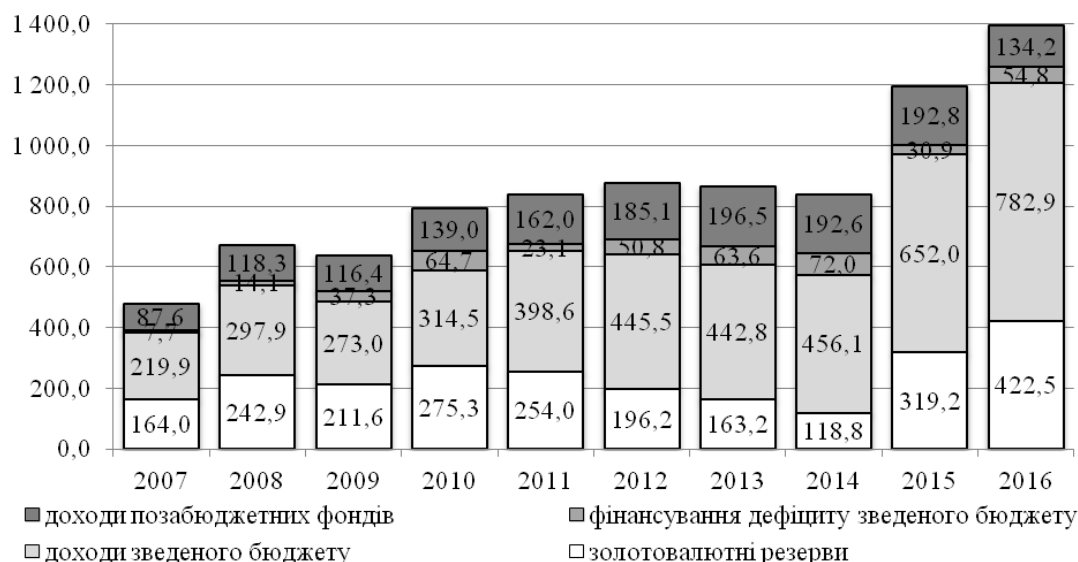

Рис. 3. Фінансовий потенціал органів державного управління та місцевого самоврядування України у 2007-2016 рр., млрд. грн.

Джерело: розраховано автором на основі даних Національного банку України, Держкомстату, офіційних сайтів позабюджетних фондів.

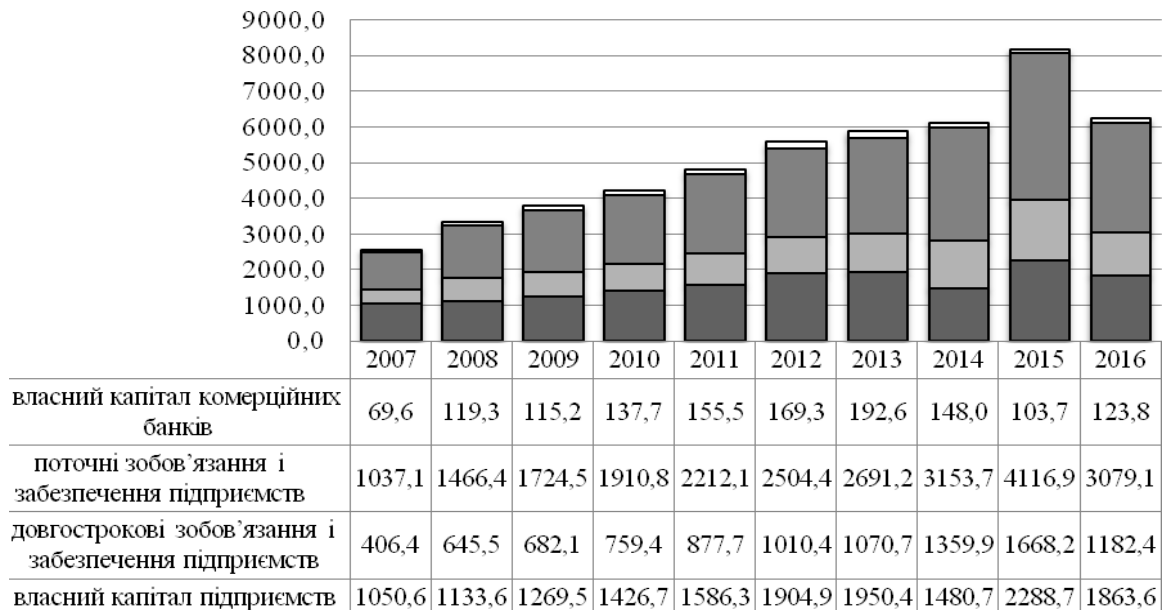
Наступним елементом фінансового потенціалу України, який підлягав оцінці, є фінансовий потенціал підприємств. Базуючись на даних про показники балансу підприємств, узагальнених Держкомстатом, та обсяги власного капіталу комерційних банків відповідно до інформації центрального банку, отримано наступну його структуру у 2007-2016 р. (рис. 4).

Протягом аналізованого періоду загальний фінансовий потенціал вітчизняних підприємств збільшився з 2 563,7 млрд. грн. у 2007 р. до 6 248,9 млрд. грн. у 2016 р., тобто на 143,75 %, зокрема за рахунок зростання довгострокових та поточних зобов'язань та забезпечень. Власний капітал

підприємств при цьому збільшився всього на 77,38 %, а власний капітал комерційних банків – на 77,87 %.

Питома вага власного капіталу підприємств скоротилась з 41,0 % до 29,8 %, в той час коли сума зобов'язань та забезпечень зросла з 56,3 % до 68,2 %, а власного капіталу банків залишалась на рівні 2-3 %. Таким чином, формування фінансового потенціалу підприємств в періоді, що аналізувався, відбувалось за рахунок зовнішніх джерел, зокрема за рахунок кредитів, одержаних від фінансових установ.

Останньою складовою, якій була приділена увага, є фінансовий потенціал населення, структура якого представлена на рис. 5.

Примітка: Довгострокові зобов'язання та забезпечення враховують забезпечення наступних витрат і платежів у 2007-2012 рр., а поточні зобов'язання та забезпечення враховують доходи майбутніх періодів у 2007-2012 рр. та зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття у 2013-2016 рр.

Рис. 4. Фінансовий потенціал підприємств України у 2007-2016 рр., млрд. грн.

Джерело: побудовано на основі даних Держкомстату та НБУ.

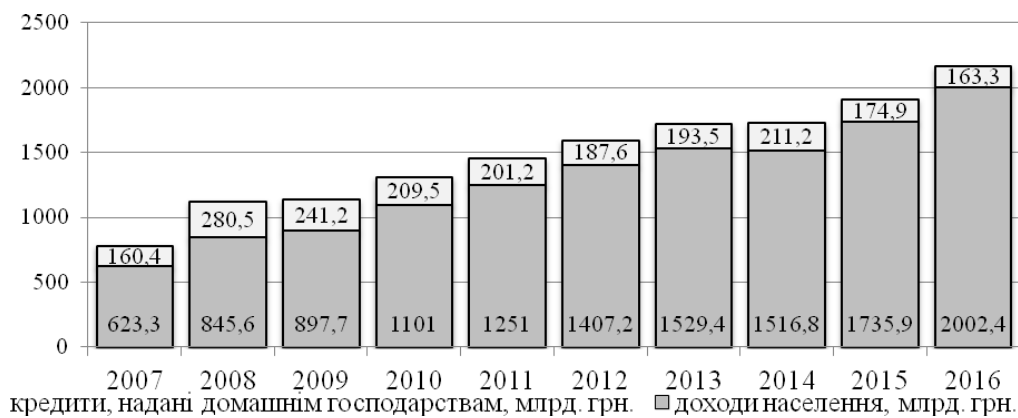

Рис. 5. Структура фінансового потенціалу населення у 2007-2016 рр.

Джерело: побудовано на основі даних Держкомстату.

Так, фінансові ресурси населення зросли з 783,7 млрд. грн. у 2007 році до 2165,7 млрд. грн. у 2016 році, тобто на 176,34 %. Таке зростання було забезпечено збільшенням доходів населення на 221,26 %. Частка кредитів, наданих домашнім господарствам, у загальній сумі фінансових ресурсів поступово скорочувалась і у 2016 році. Скорочувалась також частка споживчих кредитів у загальній структурі наданих кредитів і, починаючи з 2009 року, не перевищувала критичного значення (21 %), в той же час подальше зниження їх питомої ваги може мати негативний вплив на формування попиту на споживчі товари.

Узагальнена оцінка фінансового потенціалу України протягом останніх 10 років представлена в таблиці 2.

Протягом періоду, що аналізується, фінансовий потенціал України збільшився майже втричі з 3 826,7 млрд. грн. до 9 809,0 млрд. грн., в той же час його відношення до ВВП скоротилось з 5,31 до 4,12. В розрахунку на особу фінансовий потенціал збільшився з 82,278 тис. грн. до 229,899 тис. грн., тобто у 2,79 рази.

Загальна структура залишалась відносно стабільною і найбільшу питому у фінансовому потенціалі держави склав потенціал підприємств, а найменшу – потенціал населення.

Узагальнена оцінка фінансового потенціалу України у 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ФП ОДУ та МС, млрд. грн.	479,3	673,2	638,2	793,4	837,7	877,6	866,1	839,5	1 195,00	1 394,40
<i>питома вага, %</i>	<i>12,53%</i>	<i>13,04%</i>	<i>11,46%</i>	<i>12,52%</i>	<i>11,76%</i>	<i>10,89%</i>	<i>10,20%</i>	<i>9,64%</i>	<i>10,59%</i>	<i>14,22%</i>
ФП П, млрд. грн.	2 563,70	3 364,80	3 791,30	4 234,60	4 831,60	5 589,00	5 904,90	6 142,30	8 177,50	6 248,90
<i>питома вага, %</i>	<i>67,00%</i>	<i>65,16%</i>	<i>68,09%</i>	<i>66,81%</i>	<i>67,85%</i>	<i>69,33%</i>	<i>69,52%</i>	<i>70,52%</i>	<i>72,47%</i>	<i>63,71%</i>
ФП Н, млрд. грн.	783,7	1 126,1	1 138,9	1 310,5	1 452,2	1 594,8	1 722,9	1 728	1 910,8	2 165,7
<i>питома вага, %</i>	<i>20,48%</i>	<i>21,81%</i>	<i>20,45%</i>	<i>20,68%</i>	<i>20,39%</i>	<i>19,78%</i>	<i>20,28%</i>	<i>19,84%</i>	<i>16,93%</i>	<i>22,08%</i>
Фінансовий потенціал України, млрд. грн.	3 826,7	5 164,1	5 568,4	6 338,5	7 121,5	8 061,4	8 493,9	8 709,8	11 283,3	9 809,0
Фінансовий потенціал України до ВВП	5,31	5,45	6,10	5,86	5,41	5,72	5,84	5,56	5,70	4,12
Фінансовий потенціал України на одну особу, грн.	82 278	111 636	120 912	138 182	155 854	176 876	186 750	199 210	263 407	229 889

Примітки: ФП ОДУ та МС – фінансовий потенціал органів державної влади та місцевого самоврядування, ФП П – фінансовий потенціал підприємств, ФП Н – фінансовий потенціал населення.

Висновки. В цілому у 2007-2016 рр. відбувалось зростання загального обсягу фінансового потенціалу України, в той же час, з огляду на проведені розрахунки, його використання можна вважати недостатньо ефективним, оскільки:

1) існував значний дефіцит Пенсійного фонду України, що компенсувався за рахунок державного бюджету, обмежуючи використання коштів останнього на потреби розвитку;

2) відбулось суттєве скорочення золотовалютних резервів;

3) відношення фінансового потенціалу до ВВП демонструвало негативну динаміку, особливу у період військового конфлікту.

Саме на цих напрямках доцільно акцентувати увагу урядовим відомствам та центральному банку як основним органам управління фінансовим потенціалом України в процесі розробки стратегії постконфліктного відновлення по завершенню військового конфлікту.

Крім того, досить важливим є виявлення взаємозв'язку між окремими макрофінансовими індикаторами, що надасть можливість враховувати особливості розвитку фінансового потенціалу в Україні при розробці заходів з усунення виявлених дисбалансів.

4 Список використаних джерел

1. *Боронос, В. Г.* Фінансовий потенціал території у державній фінансовій політиці: методологія і практика управління [Текст]: дис. ... д-ра. економ. наук: спец.: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / В. Г. Боронос. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 449 с.

2. *Береславська, О. І.* Золотовалютні резерви України: джерела поповнення та ефективність управління [Текст] / О. І. Береславська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. – 2014. – Вип. 27. – С. 62-68.

3. *Буряченко, А. С.* Фінансовий потенціал соціально-економічного розвитку: регіональний вимір [Текст]: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец.: 08.00.08 – гроші,

фінанси і кредит / А. С. Буряченко. – Київ: КНЕУ, 2015. – 32 с.

4. *Вольська, А. О.* Соціальне страхування в умовах трансформаційної економіки [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец.: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / А. О. Вольська. – Київ: Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки», 2011. – 21 с.

5. *Індус, К. П.* Управління фінансовим потенціалом України [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец.: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / К. П. Індус. – Чернівці: ЧНТУ, 2016. – 22 с.

6. *Полчанов, А. Ю.* Елементи фінансового потенціалу держави [Текст] / А. Ю. Полчанов // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2017. – № 1. – С. 74-78.

7. *Портна, О. В.* Індикатори сукупного фінансового потенціалу України [Текст] / О. В. Портна // Бізнес Інформ. – 2015. – № 9. – С. 320-324.

8. *Серватинська, І. М.* Фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування [Текст]: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси, кредит / І. М. Серватинська. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – 282 с.

9. *Сидорчук, А. А.* Фінансові ресурси державного соціального страхування [Текст]: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси та кредит / А. А. Сидорчук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 268 с.

10. *Шваб, П. В.* Витрати і доходи домогосподарств України в період економічної кризи [Текст] / П. В. Шваб // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 2. – С. 96-99.

11. *Шумська, С. С.* Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки [Текст] / С. С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55-64.

4 References

1. Boronos, V. G. (2012). *Finansovyi potentsial terytorii u derzhavnii finansovii politytsi: metodolohiya i praktyka upravlinnya [Financial potential of the territory in the state financial policy: methodology and practice of management]* (Doctoral dissertation). Sumy: UAB NBU.

2. Bereslavskaya, O. I. (2014). Zolotovalyutni rezervy Ukrainy: dzherela popovnennya ta efektyvnist upravlinnya [Foreign exchange reserves of Ukraine: sources of replenishment and management efficiency]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiya». Seriya: Ekonomika*, (27), 62-68.
3. Buryachenko, A. Ye. (2015). *Finansovyi potentsial sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: rehionalnyi vymir [The financial potential of social-economic development: regional evaluation]* (Dissertation abstract). Kyiv: KNEU.
4. Volska, A. O. (2011). *Sotsialne strakhuvannya v umovakh transformatsiynoyi ekonomiky [Social insurance in the transformational economy]* (Dissertation abstract). Kyiv: IAE.
5. Indus, K. P. (2016). *Upravlinnya finansovym potentsialom Ukrainy [Management of the financial potential of Ukraine]* (Dissertation abstract). Chernihiv: ChNTU
6. Polchanov, A. Yu. (2017). Elementy finansovoho potentsialu derzhavy [Elements of financial potential of the state]. *Problemy teorii ta metodolohiyi bukhhalterskoho obliku*, (1), 74-78.
7. Portna, O. V. (2015). Indykatory sukupnoho finansovoho potentsialu Ukrainy [Indicators of the Aggregate Financial Potential of Ukraine]. *Business Inform*, (9), 320-324.
8. Servatynska, I. M. (2016). *Finansove zabezpechennya funktsionuvannya derzhavnykh fondiv sotsialnoho strakhuvannya [Funding of the State Social Insurance Fund]* (Candidate dissertation). Lviv: LNU named after Ivan Franko.
9. Sydoruk, A. A. (2010). *Finansovi resursy derzhavnoho sotsialnoho strakhuvannya strakhuvannya [Financial resources of the state social insurance]* (Candidate dissertation). Ternopil, TNEU.
10. Shvab, P. V. (2012). Vytraty i dokhody domohospodarstv Ukrainy v period ekonomichnoi kryzy [Costs and incomes of households of Ukraine during the economic crisis]. *Oblik i finansy APK*, No. 2, 96-99.
11. Shumskaya, S. S. (2003). Finansovyy potentsial Ukrainy: metodolohiya vyznachennya ta otsinky [Financial potential of Ukraine: methodology for determination and evaluation, Finance of Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, (5), 55-64.